

ГІПЕРКОНЦЕПТ ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ У ДЗЕРКАЛІ ФРЕЙМОВОГО АНАЛІЗУ

(на матеріалі промов українських політичних діячів)

Ірина Голубовська*

Дар'я Харитонова**

Abstract

The present study is devoted to the investigation of the semantic content and axiological characteristics of hyperconcept EUROPEANNESS in the modern Ukrainian political linguoculture. Without any doubt the hyperconcept in focus might be qualified as one of the most important concepts of the contemporary Ukrainian institutional political discourse. In the institutional political discourse hyperconcept EUROPEANNESS comes up as the universal, status and ideologically engaged phenomenon that could be looked upon as a specific Ukrainian world-view constant, which plays a role of a powerful idiomeme in our political times and actually determines Ukrainian social and political reality. It creates a peculiar ideal and virtual space of Ukrainians' existence, outlining the norms and the rules of the proper behaviour in the civil society both for the ordinary people and circles of administrative power in the context of Western model of democratic society.

The frame-slot analysis has shown that the hyperconcept EUROPEANNESS is realized by the individually oriented hypoconcept DESIRE TO BE FREE. It led to the implementation of socially oriented hypoconcepts, such as LIBERTY, DEMOCRACY, REFORMS and STANDARDS. With the help of contextual analysis it was shown that socially oriented hypoconcepts possess the estimative component, that gives grounds for qualifying them in the terms of evaluative concepts: safety, welfare, well-being, justice, equality and dignity. The frame-slot analysis had confirmed the fact of partial lack of European realities and values in the contemporary Ukrainian society. However, for the Ukrainians they appear to be a dream and an ideal, a natural desire and a sort of motivation for the better life, which might be only achieved on the way of radical changes in the structure and axiological content of the Ukrainian state.

KEYWORDS: Europeanness, political discourse, institutionalism, estimation, values, hyperconcept, hypoconcept, frame-slot analysis.

1. Вступ

З-поміж новітніх напрямів у сучасному мовознавстві особливе місце посідає аксіологічна лінгвістика, об'єктом вивчення якої постають ціннісні системи, притаманні певній лінгвокультурі, що вербалізуються на різних рівнях мовної структури. Дослідження цінностей не може не мати міждисциплінарного характеру, оскільки притаманна людині дихотомічна модель оцінювання світу в термінах "добре" ↔ "погано" вже має тривалий досвід дослідження в рамках психології, філософії, соціології та інших гуманітарних наук. Цінність як "соціальний феномен, що виникає під впливом потреб суспільства"¹, будучи продуктом суспільного життя й

* Голубовська Ірина Олександрівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства, класичної філології та неології Інституту філології Київського Національного університету імені Тараса Шевченка; бульвар Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна; e-mail: igolubovska777@gmail.com, ORCID 0000-0003-1870-4914.

** Харитонова Дар'я Володимирівна, аспірантка кафедри загального мовознавства, класичної філології та неології Інституту філології Київського Національного університету імені Тараса Шевченка; бульвар Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна; e-mail: darjakharytonova@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4806-3572

¹ Dillard, J. P., Pfau, M. 2002, 23.

досвіду етносоціумів, має динамічну природу: з плином часу певні цінності набувають пріоритетності, інші знецінюються. Так, для Античності визначальними для суспільства були такі цінності, як істинність, мудрість, раціональність, моральність, виховання та громадські чесноти (стриманість, скромність, поміркованість тощо). В епоху європейського Середньовіччя на перший план вийшли цінності християнські: Бог, віра, церковні обряди та біблійні чесноти (віра, надія, любов, чесність та ін.). Доба Відродження задекларувала саму людину як найвищу цінність, приділяючи головну увагу знанням, розумовій діяльності та активності людини (Р. Декарт, Г. Лейбніц, Б. Паскаль, Б. Спіноза тощо). За доби Просвітництва домінують місця посідали морально-духовні цінності людини: гідність, свобода, справедливість тощо (І. Кант, Г. Гегель, І. Котляревський, Т. Шевченко та ін.)². Новий час характеризують, з одного боку, інтелектуально-освітні цінності, а з іншого, матеріальні, що орієнтують людину на збагачення³.

У сучасній науці можна вирізнити три основні підходи до вивчення цінностей: філософський, психологічний та лінгвістичний. У рамках філософії цінності розуміються як частина буття, що формує в людини різні бажання та прагнення⁴. Іншими словами, цінності у своїй сукупності постають "як основний елемент культури, що виступає базовою ідеологією, ціннісно-нормативним механізмом соціальної регуляції"⁵. Тобто цінності виступають базисною рушійною силою людської діяльності: з одного боку, вони репрезентують цілі та норми поведінки людей, а з іншого – задають параметри оцінки кодів культур.

Психологія трактує цінності в термінах мотиваційного і когнітивного досвіду людини, який детермінує процес пізнання нею світу та регулює її поведінку в соціальному середовищі⁶. Оскільки мова є маніфестантом результатів психічної та когнітивної діяльності індивідуума, у рамках аксіологічної лінгвістики досліджуються способи вербалізації певних ідей та поглядів, притаманних народу в ті чи інші часи його існування, що слугували фундаментом його духовної інтеграції. С. Жаботинська у своєму визначенні наголошує на ментальній природі, цінностей, зазначаючи, що її структуру "... формує чи руйнує світоглядний "фрейм" текстів, що у подальшому впливає на дії особистості"⁷.

Наразі існує чимала кількість спроб упорядкувати та класифікувати цінності в системному вимірі.

На думку А. Маслоу, всі цінності можна розподілити на вітальні, цінності безпеки, цінності любові й належності, визнання та самореалізації⁸.

У класифікації Ю. Вешнинського вирізняються 13 типів цінностей: 1) державно-політичні, воєнно-силові, громадсько-правові (сила, безпека, справедливість); 2) історико-культурні (весь, що символізує зв'язок часу, культурну та історичну пам'ять, традиції); 3) комунітарні (цінності розчинення в колективі); 4) натуральні / природні (здоров'я, довголіття); 5) науково-когнітивні; 6) персоналістичні; 7) релігійно-конфесійні; 8) соціально-стратифікаційні; 9) художньо-естетичні; 10) урбаністичні; 11) економічні; 12) етичні; 13) етнічні (мова, фольклор, звичай)⁹.

Р. Колс пропонує, з одного боку, американські цінності, а з іншого – цінності, притаманні

² Тарарак, 2013, 152-154.

³ Банах, В. А., Банах, Л. С., 2016, 18.

⁴ Степанов, Г. В., 1988.

⁵ Человек: философско-энциклопедический словарь, под общ. ред. И. Т. Фролова, 2000, 167.

⁶ Лебедева, Н. М., 2001.

⁷ Жаботинская, С. А., 2015, доступ http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf (дата звернення: 08.10.2018).

⁸ Maslow, A. H., 1950.

⁹ Вешнинский, Ю. Г., 2005.

іншим країнам. До американських він зараховує особистий контроль над середовищем (Personal Control over the Environment), зміни (Change), час і його контроль (Time and Its Control), рівність (Equality), індивідуалізм / конфіденційність (Individualism / Privacy), надію лише на себе (Self-Help), конкуренцію (Competition), орієнтацію на майбутнє (Future Orientation), діяльність / орієнтацію на роботу (Action / Work Orientation), неформальність (Informality), прямотинісність / відкритість / чесність (Directness / Openness / Honesty), практичність / ефективність (Practicality / Efficiency), матеріалізм / достовірність (Materialism / Acquisitiveness). Нагомість другу групу не-американських цінностей становлять: доля (Fate), традиція (Tradition), людські взаємини (Human Interaction), ієрархія / ранг / статус (Hierarchy / Rank / Status), добробут групи (Group's Welfare), право на спадщину (Birthright Inheritance), співпраця (Cooperation), орієнтація на минуле (Past Orientation), орієнтація на існування ("Being" Orientation), формальність (Formality), ритуал / маска (Ritual / "Face"), ідеалізм (Idealism), спірітуалізм / відчуженість (Spiritualism / Detachment)¹⁰.

Ш. Шварц і В. Білські розподіляють цінності на індивідуалістські та колективістські. Індивідуалістські становлять влада (Power), досягнення (Achievement), гедонізм (Hedonism), насолода (Stimulation), саморозвиток (Self-direction). Універсалізм (Universalism), доброзичливість (Benevolence), традиція (Tradition), конформність (Conformity) та безпека (Security) входять до колективістських цінностей¹¹.

У вітчизняній науці також було здійснено чимало спроб виокремлення різних цінностей. Зокрема, у таких працях, як "Духовні цінності українського народу"¹², "Знаки української етнокультури"¹³ В. Жайворонка, "Етнолінгводидактика: національно-культурні цінності"¹⁴ В. Кононенка, "Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах"¹⁵ Т. Космеда, "Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей"¹⁶ А. Черненко тощо.

Важливе місце у системі загальних цінностей відводять політичним. Вони постають особливою групою цінностей, у рамках якої визначаються ідейні пріоритети громадянського суспільства, якими воно керується у той чи інший політичний час. Поширюючись через ЗМІ у форматі текстових повідомлень, політичні цінності набирають значущості для більшості населення, оскільки постають своєрідним фільтром, "крізь який людина дивиться, аналізує події, ситуації, проблеми політичного життя"¹⁷, водночас виформовуючи під впливом поширюваних цінностей свою політичну поведінку. Традиційно до політичних цінностей зараховують демократію, свободу, рівність, плюралізм, індивідуалізм, лібералізм тощо¹⁸.

Вагоме значення в контексті сучасних українських політичних реалій посідає гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ, у межах якого реалізується певна система цінностей.

Актуальність нашої розвідки, по-перше, визначається недостатньою вивченістю природи гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ; по-друге, відсутністю його досліджень в українському інституційному політичному дискурсі через призму комунікативно-прагматичного аналізу; по-

¹⁰ Kohls, R. L., 1984, 7, access: <https://careercenter.lehigh.edu/sites/careercenter.lehigh.edu/files/AmericanValues.pdf> (Last reviewed: 01.10.2018).

¹¹ Schwarts, Sh., Bilsky, W., 1990.

¹² Возняк, С., Кононенко, В., Кононенко, І., 1999, 293.

¹³ В. Жайворонка, В., 2006.

¹⁴ Кононенко, В., 1997.

¹⁵ Космеда, Т. 2001.

¹⁶ Черненко, Г., 2018.

¹⁷ Щербакова, Ю. 2014, 33.

¹⁸ Там само.

третє, браком наукових праць у сучасному українському мовознавстві, в яких висвітлювалася б система цінностей у межах гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ під кутом зору орієнтирів різних політиків.

Об'єктом є політичний гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ який реалізується в сучасному українському інституційному політичному дискурсі України.

Предметом дослідження виступає його фреймова структура, яка моделюється на основі опрацювання мовленнєвих реалізацій цього гіперконцепту у рамках політичного мовлення українських державних діячів. *Метою* даного опусу є вивчення гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ як особливої для українців духовної та історико-культурної реалії. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) обґрунтувати методологію дослідження гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ; 2) з'ясувати його сутнісні характеристики; 3) дослідити мовленнєві реалізації гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ; 4) змоделювати фреймову структуру гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ.

Матеріал дослідження складають політичні тексти, зокрема заяви, звернення, дебати, промови, послання, та відеозаписи виступів, прес-конференцій українських політичних діячів: П. Порошенка, Ю. Тимошенко, В. Януковича, В. Ющенко за період 2018–2004 рр.

З огляду на свою потужну валоративну складову, цей гіперконцепт може отримати термінологічну номінацію "ціннісний концепт"¹⁹, тобто такого роду омовлений концепт, який здатний сполучатися з оцінними предикатами: так, для України ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ – це добре. У рамках класифікації концептів, запропонованої Анатолієм Приходько²⁰, ми характеризуємо цей концепт як соціально орієнтований. Цей концепт досі ще не ставав предметом науково-лінгвістичного аналізу.

2. Методологія

Гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ має високий індекс абстрактності, що робить метод фреймово-слотового моделювання найефективнішим методом опрацювання його когнітивної структури. Для оприявлення семантичного наповнення елементів фреймової структури концепту використовуються як загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, так і методи структурної семантики – компонентного та контекстуального аналізу.

3. Результати та дискусії.

Фреймово-слотове моделювання гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ у нашому виконанні набуває таких найсуттєвіших структурних елементів: 1) ядро (вершина), що містить найзагальнішу поняттєву ознаку; 2) субфрейми, які деталізують семантику ядра (вершини) фрейму; 3) слоти, що є інформативними доповнювачами, котрі реалізують розгортання змісту фрейму в царині конкретизованої семантики. Почнемо з представлення загальної моделі досліджуваного гіперконцепту (Схема 1) з подальшою деталізацією семантики заявлених елементів його внутрішньої структури.

¹⁹ Черненко, Г. А., 2018, 90.

²⁰ Приходько, А. М., 2008, 88.

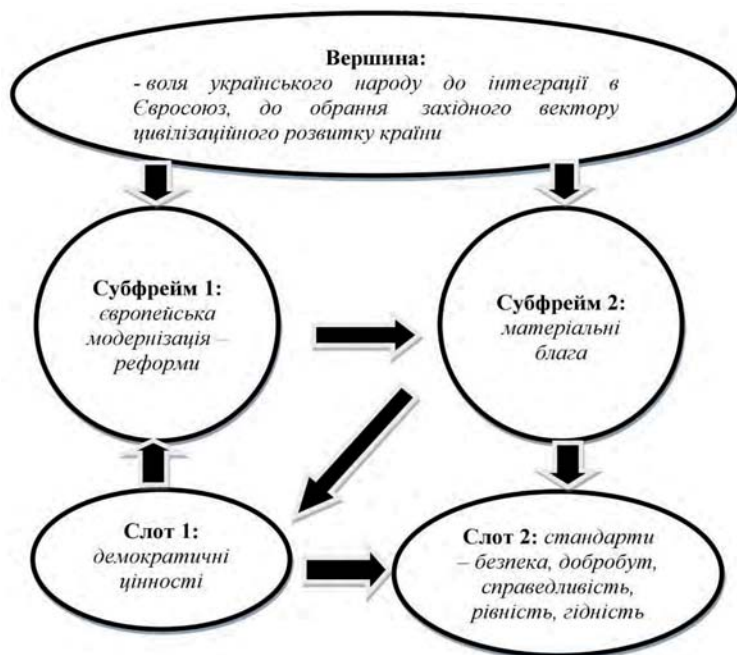

Схема 1. Фреймово-слотова модель гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ

Як було продемонстровано А. Черненко, всі концепти побутують за принципом стохастичності, тобто змінного характеру знака оцінки, носієм якої вони виступають: апріорно, чітко, й однозначно кваліфікувати ту чи іншу цінність як виключно позитивну чи негативну не видається можливим, оскільки одна й та сама цінність у персональному дискурсі різних осіб може постати як з позитивним, так і з негативним знаком. Знак оцінки є залежним від того чи того обігрування номінованої речі або явища в рамках текстових контекстів²¹.

Вершиною соціально орієнтованого концепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ є індивідуально орієнтований концепт, ім'я якого ВОЛЯ. Він описаний у роботах Ю. Апресяна²², Н. Арутюнової²³, А. Вежбицької²⁴, І. Голубовської²⁵, В. Жайворонка²⁶, О. Назаренко²⁷, Ю. Прадіда²⁸, Ю. Степанова²⁹, О. Яцкевич³⁰ та ін.

Ю. Степанов визначає ВОЛЮ як бажання (хотіння чогось), що спонукає до стану готовності до певних дій³¹.

²¹ Черненко, А. А., 2018, 63.

²² Апресян, Ю. Д., 1995.

²³ Арутюнова, Н. Д., 2003.

²⁴ Вежбицькая, А., 2001.

²⁵ Голубовская, И. А., 2002.

²⁶ Жайворонко, В. В. 2006.

²⁷ Назаренко, О. В., 2001.

²⁸ Прадід, Ю. Ф., 1997.

²⁹ Степанов, Ю. С., 1997.

³⁰ Яцкевич, О. О., 2009.

³¹ Степанов, Ю. С., 1997, 317.

О. Яцкевич зазначає, що концепт ВОЛЯ існує у мовній свідомості як статико-динамічне утворення, що поєднує ментальний і реальний світи та має такі складники, як енергія, вплив і результат. З огляду на це, ВОЛЯ концептуалізується як стан, сутність, абстрактна можливість, риса характеру, здатність досягати бажаного³².

На думку І. Голубовської, концепт ВОЛЯ "в українській колективній свідомості пов'язаний насамперед із мрією про краще життя" і має історико-психологічний характер³³.

У політичних текстах ім'я концепту ВОЛЯ об'єктивується у двох притаманних цьому номену значеннях:

1) воля як сила характеру: спільна воля, воля жити разом;

2) воля як прагнення до гідного життя: бути вільним і жити по-новому, жити вільно.

П. Порошенко (23.08.2014) "Наша нація міцніє вже не лише на ґрунті мови чи етносу, а на основі спільної волі більшості мешканців України. Ця воля полягає в тому, щоб жити разом в єдиній, соборній, унітарній, демократичній та європейській державі"³⁴,

П. Порошенко (07.06.2014) "Будь-які спроби зовнішнього і внутрішнього поневолення українців – зустрічають і зустрінуть найрішучішу відсіч. Ми хочемо бути вільними. А жити по-новому – це і означає жити вільно в умовах такої політичної системи, яка гарантує права та свободи людини і нації"³⁵. Як засвідчують наведені фрагменти цитат, саме ВОЛЯ народу як поєднання індивідуальних волей призвела до європейського вибору України через біль і кров Майдану, що в колективній свідомості народу пов'язується з можливістю гідного життя у правовій демократичній державі.

Контекстуальним синонімом ВОЛІ виступає свобода: В. Ющенко (31.08.2005) "Символічним став для українців виступ Леха Валенси на помаранчевому Майдані Незалежності. Для мільйонів людей він став сигналом – естафета свободи вже в Києві. Перед тим ми бачили її перемоги у Варшаві і Празі, Берліні, Будапешті та Тбілісі. Красивою перемогою свободи в Україні відкрилася європейська історія XXI століття. На мій погляд, вона стане хронікою єдності, утвердження спільних цінностей і подолання старих поділів ... Ми бачимо майбутнє України в Об'єднаній Європі, і повною мірою усвідомлюємо складність шляху, який нам належить пройти"³⁶. ВОЛЯ в значенні сили характеру народу стала фактором досягнення свободи як демократичної цінності. Вище наведений фрагмент політичного тексту засвідчує, що свобода – це відсутність утисків, політичних і економічних обмежень у житті народу, чого, на думку В. Ющенка, не було до подій Помаранчевої революції 2004 року. Здобуття свободи стає символом міцного духовного зв'язку громадян, що лексикалізовано поняттями єдності, спільних цінностей, соборності.

Народна ВОЛЯ як рушій революції, що несе позитивні зміни народу та країні в цілому, спричинила кардинальні переми в соціальному житті, що маркується в тексті політичної промови за допомогою означального займенника *інший* та його транспозитивно-прикметниковим варіантом *інакший*: П. Порошенко (07.06.2014) "Повернення України до

³² Яцкевич, О. О., 2009, 12-13.

³³ Голубовська, І., 2008, 149.

³⁴ "Виступ Президента України на церемонії урочистого підняття Державного Прапора України." Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (23.08.2014), доступ <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukraini-na-ceremoniyi-urochistogo-pidnyat-33519>

³⁵ "Промова Президента України під час церемонії інавгурації." Збірник промов Президента України Петра Порошенка (07.06.2014), доступ http://gartua.io.ua/s867035/zbirnik_promov_prezidenta_ukraeni_petra_poroshenka

³⁶ "Виступ Президента України Віктора Ющенка на конференції "Солідарність для майбутнього" з нагоди відзначення 25-річчя від заснування польського професійного об'єднання "Солідарність" (Республіка Польща, м. Гданськ, 31 серпня 2005 року)." Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (31.08.2005), доступ http://web.archive.org/web/20070907050908/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2544.html

свого природного, європейського, стану було омріяне багатьма поколіннями. Диктатура, що панувала останніми роками в Україні, прагнула позбавити нас цієї перспективи – народ повстав. Переможна Революція гідності змінила не лише владу. Країна зробилася інакшою. Іншими стали люди. Настав час невідворотних позитивних змін. Щоб запровадити їх, нам необхідні в першу чергу мир, безпека та єдність. На заваді колосальних можливостей, які з падінням тиранії відкрилися для європейської модернізації України, стала справжня війна, спланована і розв'язана на українському Донбасі³⁷. Як засвідчує наведений фрагмент цитати, європейськість протиставляється "диктатурі" часів В. Януковича, що предикативно пов'язується з дієсловами пейоративної конотативної семантики пригнічування, затримування, позбавлення: панувала, прагнула позбавити (перспективи) та стояла на заваді (колосальних можливостей).

Демократія, будучи протиставленою диктатурі, пов'язується із європейським досвідом, який через реформи треба впровадити в Україні: П. Порошенко (07.06.2014) "Європейська демократія для мене – найкращий спосіб державного правління, винайдений людством. Саме європейський досвід підказує нам, що значну частину повноважень вже зараз треба делегувати з центру місцевим органам влади. Реформа щодо децентралізації розпочнеться вже цього року змінами до Конституції. Нові повноваження отримають новообрані місцеві Ради"³⁸.

Субфрейм 1 "Європейська модернізація: реформи" імплікує семантику комплексу заходів із докорінного реформування всіх сфер життя української держави: Ю. Тимошенко (24.02.2015) "В стражданнях нашої країни ми віднайшли нову незламну національну єдність. Ми віднайшли новий рішучий намір провести докорінну реформу економіки, уряду та суспільства в нашій країні, адже тепер ми знаємо, що від цього залежить сама наша незалежність, а не лише наше майбутнє, як частини Європи. Якщо ми не проведемо реформи, нас поневолять"³⁹. Як засвідчує контекст, докорінна реформа економіки супокладається поняттям незалежності, європейського майбутнього України, а їх відсутність (реформ) – поневоленню. Таким чином, реформи, розгортаючись у площині ефективної дієздатності та масштабного оновлення, визначають формат незалежності країни та її європейського майбутнього.

Обов'язковою частиною субфрейму 1 постає реформа децентралізації, що так само під кутом зору європейського досвіду бачиться з позиції оптимальних позитивних соціально-політичних змін як найуспішніша: П. Порошенко (12.12.2015) "... нарешті, розпочато реальний процес децентралізації, європейської децентралізації, де взято модель найуспішніших європейських країн. Наша концепція наближає реальну владу до людей. Значний обсяг владних повноважень передається територіальним громадам, місцевим депутатам"⁴⁰. Як видається, децентралізація вважається вдалою моделлю часткової передачі влади людям і зближення їх із чиновниками, що має на меті полегшити здійснення територіального контролю в Україні.

Субфрейм 2 "Матеріальні блага" концепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ представлений

³⁷ "Промова Президента України під час церемонії інавгурації." Збірник промов Президента України Петра Порошенка (07.06.2014), доступ http://gartua.io.ua/s867035/zbirnik_promov_prezidenta_ukraeni_petra_poroshenka

³⁸ Там само.

³⁹ Тимошенко, Ю. "Чи зможе Мінск 2.0 врятувати Україну?" Офіційний сайт Юлії Тимошенко (24.02.2015), доступ <https://www.tymoshenko.ua/news/chy-zmozhe-minsk-2-0-vryatuvaty-ukrayinu/>

⁴⁰ "Виступ Президента України на форумі депутатів місцевих рад Блоку Петра Порошенка "Солідарність"." Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (12.12.2015), <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-forumi-deputativ-miscevih-rad-36482>

слотом 1 "Демократичні цінності" та слотом 2 "Стандарти".

У межах слоту 1 вирізняємо **права і свободи**. Вони фігурують як маркери правильної основи поведінки громадян в суспільстві: В. Янукович (25.11.2013) "Реформи, які ми здійснюємо, – це підтвердження того, що ми йдемо європейським шляхом. Ми будемо державу, в якій права людини, рівність усіх перед законом, право вибору соціального захисту є найвищими цінностями для всіх без різниці"⁴¹; П. Порошенко (07.09.2017) "Вступ до НАТО та Євросоюзу нам потрібні не заради членства в престижних клубах. Це – питання цивілізаційної належності і гарантія незалежності України. НАТО – це, після російської агресії, коли була зруйнована повсюдна світова система безпеки, є єдиним органом, який продемонстрував свою ефективність, надійна система колективної безпеки. Євросоюз – політична культура прав і свобод, стандарти і рівень життя – достойного і гідного, якого прагнуть українці"⁴². Контекстуальне наповнення **прав і свобод** свідчить про два їх різновиди – європейські та неєвропейські. Відповідно, європейські **права і свободи** гарантують цивілізаційний розвиток, ґрунтуючись на таких цінностях, як рівність, захищеність, гідність, що закріплені в СТАНДАРТАХ⁴³.

Натомість вищезазначені цінності не визнаються найвищими в "неєвропейських" **правах і свободах**, їх порушують, наслідком чого стають внутрішні та зовнішні протиріччя, конфронтації й конфлікти: В. Ющенко (12.08.2005) "Як члени Європейської сім'ї, що поділяють європейські цінності та історію, ми зобов'язуємося дотримуватись в наших країнах, в Україні та Грузії, політики, яка виходить із зазначених принципів ...У цьому зв'язку ми налаштовані на створення співдружності демократій у нашій частині Європи: Спільноти Демократичного Вибору. Наша мета полягає у перетворенні цієї співдружності на потужний інструмент для звільнення нашого регіону від усіх розподільчих ліній, що залишилися, порушень прав людини, від будь-якого духу конфронтації, від заморожених конфліктів"⁴⁴.

Слот 2 "Стандарти" представлений кодифікованими правилами та цінностями, що визначають вектори політики розвитку держави в європейському напрямі: В. Ющенко (23.01.2005) "Європейські стандарти стануть нормою у соціальному житті, економіці і українській політиці. Кожен крок до Європи – це нові можливості для мільйонів українців"⁴⁵, В. Ющенко (14.06.2007) "Ми сьогодні поставили перед собою велике завдання – створити конкурентну економічну базу і сформувати європейські соціальні стандарти життя"⁴⁶, П. Порошенко (12.12.2015) "Як би важко не було, ми не обмежували демократичних прав і

⁴¹ "Янукович обіцяє найближчим часом пояснити, куди він веде Україну." Тиждень.ua. (25.11.2013), доступ <http://tyzhden.ua/News/94832>

⁴² "Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році"." Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (07.09.2017), доступ <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>

⁴³ "Європейські СТАНДАРТИ інституцізувалися Указом Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020"" від 12.12.2015 року, в якому кодифіковане "впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі" на основі проведення 62 реформ у рамках векторів розвитку, безпеки, відповідальності [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015].

⁴⁴ "Спільна заява Президентів України та Грузії." Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (12.08.2005), доступ http://web.archive.org/web/20060213205229/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2149.html

⁴⁵ "Звернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу." Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (23.01.2005), доступ http://web.archive.org/web/20070401195545/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_142.html

⁴⁶ "Виступ Президента України Віктора Ющенка на зустрічі з українськими та чеськими бізнесменами." Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (14.06.2007), доступ http://web.archive.org/web/20070712135347/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_1053.html

свобод громадян, зберегли країну, демократію, зберегли та тричі провели вибори у повній відповідності з європейськими стандартами, забезпечивши вільне волевиявлення громад⁴⁷; П. Порошенко (27.11.2014) "Революція гідності, колосальний і героїчний спротив українців проти агресії, повернення нашої країни на шлях демократії, проведення вільних, демократичних президентських виборів, проведення вільних і демократичних парламентських виборів – усе це на небачену висоту підняло міжнародний авторитет України...Цей авторитет, віру світу в потенційну успішність українського проекту, готовність допомогти в його реалізації ми з вами повинні конвертувати в широкий потік іноземних інвестицій в українську економіку, який вкупі з важкою повсякденною працею кожного з нас почне підвищувати соціальні стандарти українців до рівня європейських"⁴⁸. СТАНДАРТИ базуються на визначених і законодавчо закріплених правилах, що регламентують систему роботи певних сфер, зокрема правової, економічної та соціальної. Правові СТАНДАРТИ регулюють проведення прозорих і чесних виборів, що актуалізуються словосполученням вільне волевиявлення, в якому закладено семантику відсутності фальсифікацій. Натомість соціальні та економічні СТАНДАРТИ базуються на активній інвестиційній діяльності та сумлінній праці кожного українця.

У СТАНДАРТАХ закладено таку вагому цінність, як **безпека**: В. Ющенко (05.12.2006) "Я наполягаю на додержанні законодавчою і виконавчою владою єдиної мети – сформувати сучасну армію, яка відповідатиме необхідним європейським стандартам – за рівнем бойової підготовки, за рівнем ефективності, оснащеності і захищеності"⁴⁹. Будучи імпліцитно реалізованою, **безпека** актуалізується через символ дієздатної армії, яка б відповідала всім європейським нормам ефективності, оснащеності, організованості.

Ще однією важливою цінністю визначено **добробут**, який є виразником ефективності обраного курсу політики держави на рівні пересічного громадянина та демонструє суспільний розвиток країни: В. Янукович (18.05.2013) "Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС сприятиме модернізації національної економіки, відкриттю нових ринків для вітчизняних товарів і послуг, залученню іноземних інвестицій і, головне, – створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту наших співгромадян"⁵⁰; П. Порошенко (07.06.2014) "Держава цінуватиме вклад роботодавця та платника податків в економіку та соціальну сферу. Забезпечення людей роботою та гідною оплатою – це перша гарантія внутрішнього миру та національної безпеки. Хоча управління економічними процесами належить до компетенції вільного ринку або Уряду, Президент як гарант Конституції зобов'язаний забезпечити умови для інноваційної економіки та соціальної справедливості. Справедливий розподіл національного багатства – це нагальна вимога часу. Але перш ніж національне багатство ділити, його треба примножити. Україна має все необхідне, щоб забезпечити

⁴⁷ "Виступ Президента України на форумі депутатів місцевих рад Блоку Петра Порошенка "Солідарність". Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (12.12.2015), доступ <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-forumi-deputativ-miscevih-rad-36482>

⁴⁸ "Позачергове послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України". Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (27.11.2014), доступ <http://www.president.gov.ua/news/pozachergove-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-34118>

⁴⁹ "Виступ Президента України з нагоди 15-ї річниці Збройних Сил України." Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (05.12.2006), доступ http://web.archive.org/web/0070907051523/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_12316.html

⁵⁰ "Звернення Президента України Віктора Януковича з нагоди Дня Європи." Офіційний сайт посольства України в Італійській республіці, в республіці Мальта та республіці Сан Маріна (за сумісництвом) (18.05.2013), доступ <http://italy.mfa.gov.ua/ua/press-center/news-from-ukraine/448-zvernennya-prezidenta-ukrayini-viktora-janukovicha-z-nagodi-dnya-jevropi>

людям європейський добробут. Ми вміємо і хочемо жити власною працею, здатні бути творчими та інноваційними⁵¹; П. Порошенко (26.06.2014) "І мені дуже приємно, що ми разом з нашими партнерами з Європейського Союзу і Сполучених Штатів Америки розробили окрему програму створення нових робочих місць, яка передбачає залучення великої кількості інвестицій. Вона включає проект програми економічного відновлення регіону"⁵². Як засвідчують фрагменти цитат, **добробут** у європейському значенні пов'язаний із забезпеченням населення насамперед матеріальними благами і є позитивно відміченим, що вербально маніфестується за допомогою таких об'єктних та атрибутивних словосполучень: цінувати вклад, забезпечити робочими місцями, гідною зарплатою, жити власною працею, соціальна справедливість. Це вказує на те, що для впровадження європейського **добробуту** потрібні зміни в самій системі економіки України, які не можуть відбутися без залучення іноземних інвестицій.

Відповідно, погане забезпечення матеріальними благами спричинює бідність широких верств населення, характеризується "**добробутом**", дуже далеким від європейських норм: В. Ющенко (16.11.2004) "Я переконаний у одному – українському народу набридло жити бідно, залежно і безправно. Мені соромно, що у нас найнижча пенсія серед країн бувишого Союзу, що у нас найнижча заробітна плата, не тільки серед країн колишнього союзу, а і серед країн Європи"⁵³. **Добробут** створюється рівнем пенсійного забезпечення й оплати праці, – все це складники достатку народу. Проте у фрагменті цитати актуалізовано прислівниковий спосіб дії пейоративної семантики бідно, залежно, безправно, які кваліфікують життя українців, та якісний прикметник третього ступеня порівняння найнижчий із деталізацією місця серед країн Європи, атрибутує заробітну плату в Україні. Звісно, це засвідчує наявність ситуації, протилежної до норм європейського **добробуту**.

Слід зазначити, що **добробут** виступає синонімом до такої цінності, як **благополуччя** в значенні "комфортне та щасливе життя з достатком"⁵⁴. П. Порошенко (07.09.2017) "Наше з вами завдання – Європа має бути привнесена в Україну. І все в Україні має бути приведене у відповідність з європейськими стандартами, в тому числі і рівень матеріального благополуччя громадян. Українець має відчувати Європу, навіть якщо він не покидає меж своєї країни"⁵⁵. Аналізуючи текстові імплікатури цього фрагмента цитати, можна твердити, що європейське **благополуччя** виступає чужою, сторонньою реальністю для українського народу загалом, на що вказує іменний предикат із модальною семантикою обов'язковості має бути привнесена (Європа). Із **благополуччям** пов'язується наразі виключно сфера матеріального, що в подальшому має транспонуватися на інші, духовно-інтелектуальні, сфери життя українців.

Невід'ємною цінністю СТАНДАРТІВ є **справедливість**: В. Ющенко (24.08.2009) "Саме якраз у руслі європейських стандартів ми провели реформу освіти, започаткували нову систему справедливих зовнішніх тестувань у вищій навчальній установі, приєдналися до

⁵¹ "Промова Президента України під час церемонії інавгурації." Збірник промов Президента України Петра Порошенка (07.06.2014), доступ http://gartua.io.ua/s867035/zbitmik_promov_prezidenta_ukraeni_petra_poroshenka

⁵² "Виступ Президента України Петра Порошенка на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи." Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (26.06.2014), доступ <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-sesiyi-parlam-33084>

⁵³ "Полная стенограмма теледебатов между В. Ющенко и В. Януковичем." Корреспондент.net (16.11.2004), доступ <https://korrespondent.net/ukraine/politics/106758-polnaya-stenogramma-teledebatov-mezhdu-yushchenko-i-yanukovichem>

⁵⁴ Академічний тлумачний словник української мови, доступ <http://sum.in.ua> (дата звернення: 10.03.2017).

⁵⁵ "Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році". Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (07.09.2017), доступ <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>

Болонського процесу, вийшли в єдиний освітній європейський простір⁵⁶. **Справедливість** як головний принцип системи освіти, обов'язковою частиною якої стали поняття зовнішніх тестувань та Болонського процесу, зумовлює **рівність** у значенні рівних можливостей кожного здобути вищу освіту.

У ширшому аспекті **рівність** постає як гарантія однакових прав доступу до будь-чого незалежно від переконань, походження, місця проживання, мовних ознак тощо: П. Порошенко (26.02.2016) *"Москва неначе намагається повернути кримських татар у 1944 рік, а Київ, хоча із запізненням, усвідомив необхідність створення в Криму національної автономії кримських татар з повним, зрозуміло, гарантуванням рівних прав і громадянських свобод етнічних росіян, українців, інших етносів півострова. Все буде так, як і належить бути в європейській країні"*⁵⁷. **Рівність** у правовому полі реалізується через поняття гарантій рівних прав і громадянських свобод усім етносам (кримськотатарському, російському, українському), які проживали на території півострова Крим.

У межах **рівності** реалізується ще одна важлива цінність – **гідність**. Будучи психоетико-філософським феноменом, вищезазначена цінність корелює з **рівністю** так, що перша стає частиною другої, перебуваючи з останньою у видо-родових логічних стосунках: "Гідність постає як особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми; ставлення до людини інших людей, у якому визнається її безумовна цінність"⁵⁸.

Проте, в інституційному політичному дискурсі номен **гідність** насамперед актуалізує сему "почуття власної гідності" як самосвідомості, що регулює поведінку індивіда в суспільстві: Ю. Тимошенко (20.09.2018) *"...нам потрібно йти туди <в ЄС>, дотримуючись усіх принципів і сповідуючи всі цінності, які дійсно потрібні нам як європейській країні і майбутньому члену ЄС. І в першу чергу до цих цінностей належить гідне життя людини ... Ми завжди повставали за цінності, за свободу, за право щасливо і гідно жити. І всі майдани наші були про це. А не про шматок хліба... Наш шлях в Європу і в НАТО через подолання великодержавної корупції – через ту приниженість, про яку сьогодні говорять в усіх кабінетах Європейського союзу. І такою країна буде. Бо і нова Конституція, і Новий економічний курс, і нова стратегія миру, поверне нам ту гідність, з якою ми звикли як українська нація жити"*⁵⁹. Таким чином, дискурсивно поняття гідності розкривається в контексті усвідомлення нагальності для українців щасливого, достойного та гідного життя, здобуття правових гарантій, за що люди й вийшли на Майдан. Логічним антиподом, антитезою цього невід'ємного права, є лексема "корупція" у сполученні з епітетом "високого стилю" й імплікаційно негативної забарвленості *великодержавна* (пор. рос. *великодержавный шовинизм*), що, ймовірно, вказує як на її масштабність в Україні, так і на схожість "державних клептократій" в Україні і Росії.

Реалізована модель цінностей у межах гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ може бути представлена схемою 2:

⁵⁶ Промова Президента Віктора Ющенка на День Незалежності." Інтернет-видання "Українська правда" (24.08.2009), доступ <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/08/24/4153243/>

⁵⁷ Звернення Президента України Петра Порошенка щодо другої річниці початку спротиву російській окупації Криму." Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (26.02.2016), доступ <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-shodo-drugoyi-richnici-pochatku-sprotivu-36799>

⁵⁸ Радченко, О., 2013, 68.

⁵⁹ Тимошенко, Ю. "Наш шлях до ЄС і НАТО через подолання корупції та забезпечення людям гідного життя." Youtube (20.09.2018), доступ https://www.youtube.com/watch?v=UddNTAD_w6E

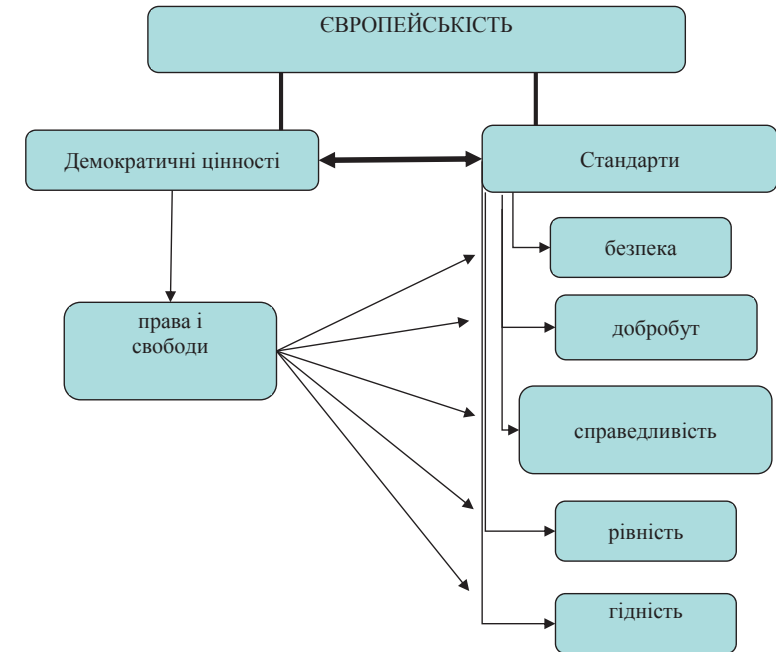

Схема 2. Модель цінностей у межах гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ

4. Висновки

1. Гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ, будучи масштабним світоглядним феноменом, який наразі визначає українську соціально-політичну реальність, розгортає свої змістові виміри в межах фреймів і слотів.

2. Здійснене фреймово-слотове моделювання дало можливість виділити такі складники гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ:

- вершина: *воля українського народу до інтеграції в Євросоюз, до обрання західного вектору цивілізаційного розвитку країни;*
- субфрейм 1: *європейська модернізація – реформи;*
- субфрейм 2: *матеріальні блага*, у межах якого виокремлено два слоти: слот 1: *демократичні цінності* та слот 2: *стандарти – безпека, добробут, справедливість, рівність, гідність.*

3. У політичних текстах гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ представлений індивідуально та соціально орієнтованими гіпоконцептами. До індивідуально орієнтованих належить ВОЛЯ. Натомість СВОБОДА, ДЕМОКРАТІЯ, РЕФОРМИ та СТАНДАРТИ є соціально орієнтованими концептами. Відповідно вершину гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ утворює лише індивідуально орієнтований концепт ВОЛЯ, актуалізація якого зумовила реалізацію соціально орієнтованих.

4. Аксиологічні виміри гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ представлені виключно позитивними цінностями, виокремлення яких можливе в межах соціально орієнтованих

гіпоконцептів. Політичні тексти засвідчили розгортання двох груп цінностей: демократичних (**права і свободи**), що закріплені в СТАНДАРТАХ, та власне цінностей СТАНДАРТІВ: **безпека, добробут, справедливість, рівність і гідність**.

5. Таким чином, проведений аналіз слугує підтвердженням часткової відсутності європейських реалій і цінностей в українському суспільстві. Проте, для українців вони постають мрією й ідеалом, природним бажанням та мотивацією до кращого життя, чого можна досягти тільки шляхом здійснення докорінних змін у структурі та аксіологічному змісті української держави: "не люди для держави, а держава – для людей".

Перспективи нашого дослідження вбачасмо у проведенні кросомовного та кроскультурного вивчення концепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ у зіставному аспекті на матеріалі політичних текстів англійською, німецькою, французькою, російською та китайською мовами.

BIBLIOGRAPHY

- Апресян Ю. Д. Избранные труды. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. 2-е изд., исп. и доп. – Т. 1. – Москва : Языки русской культуры; Восточная литература, 1995. – 472 с.
- Банах В. А. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства / В. А. Банах, Л. С. Банах // Гуманітарний вісник Запорізької держ. інженерної академії. – 2016. – № 64. – С. 13–21.
- Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – Москва : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
- Вешинский Ю. Г. Аксиология культурного пространства-времени (в границах постсоветского культурного пространства) / Ю. Г. Вешинский // Мир психологии. – 2005. – Вып. 4. – С. 226–235.
- Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира : монография / И. А. Голубовская. – Киев : ИПШ "Киевский университет", 2002. – 293 с.
- Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен / І. О. Голубовська // Studia Linguistica. – 2008. – Вип. 1. – С. 25–33.
- Духовні цінності українського народу / С. М. Возняк, В. І. Кононенко, І. В. Кононенко та ін.; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Київ, Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 293 с.
- Жаботинская С. А. Язык как оружие в войне мировоззрений. Майдан – Антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций: Украина, декабрь 2013 – декабрь 2014 [Электронный ресурс]: интернет-издание. Київ: Укр. асоціація когнітивної лінгвістики і поетики, 2015. – Режим доступу : http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf
- Кононенко В. І. Етнолінгводидактика: національно-культурні цінності / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. ун-ту ім. В. Стефаника, 1997. – 52 с.
- Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис. ... докт. філол. наук / Т. Космеда. – Харків, 2001. – 34 с.
- Лебедева Н. М. Ценностно-мотивационная структура личности в русской культуре / Н. М. Лебедева // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 3. – С. 26–36.
- Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету: автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. В. Назаренко. – Дніпропетровськ, 2001. – 24 с.
- Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень): монографія / Ю. Ф. Прадід. – Київ : Сімферополь, 1997. – 252 с.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
- Радченко О. Гідність сучасної людини як моральна основа якості життя / О. Радченко // Вісник Прикарпатського університету. Серія "Філософські і психологічні науки". – 2013. – Вип. 17. – С. 68–72.
- Степанов Г. В. Язык. Литература. Поэтика / Г. В. Степанов. – Москва : Наука, 1988. – 382 с.
- Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – Москва : Языки русской культуры, 1997. – 825 с.
- Тарарак Н. Г. Еволюція аксіологічних концепцій формування "ціннісних орієнтацій" в науковій думці / Н. Г. Тарарак // Вісник Харківського нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Серія "Філософія". – 2013. – Вип. 41 (1). – С. 151–160.
- Черненко Г. А. Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей: монографія / Г. А. Черненко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – 348 с.
- Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія / Ю. Щербакова. – Київ : ВЦ "Академія", 2014. – 208 с.

- Яцкевич О. О. Концепт "ВОЛЯ" в українській мовній картині світу: дис. ...канд. філол. наук / О. О. Яцкевич. – Харків, 2009. – 210 с.
- Dillard J. P. The Persuasion Handbook: Developments in Theory and Practice / J. P. Dillard. – Thousand Oaks : Sage Publications, 2002. – 896 p.
- Kohls R. L. The Values Americans Live by [Electronic resource] Washington D. C.: Meridian House International, 1984. P. 1–8. Access mode: <https://careercenter.lehigh.edu/sites/careercenter.lehigh.edu/files/AmericanValues.pdf>
- Maslow A. H. A Theory of Human Motivation / A. H. Maslow // Psychological Review. – 1950. – Vol. 50. – P. 370–396.
- Schwartz Sh. Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications / Sh. Schwartz // Journal of Personality and Social Psychology. – 1990. – Vol. 58. – Iss. 5. – P. 878–891.

SOURCE MATERIAL

- Академічний тлумачний словник української мови. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>
- Виступ Президента України Віктора Ющенка на зустрічі з українськими та чеськими бізнесменами // Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (14.06.2007). – Режим доступу: http://web.archive.org/web/20070712135347/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_1053.html
- Виступ Президента України Віктора Ющенка на конференції "Солидарність для майбутнього" з нагоди відзначення 25-річчя від заснування польського професійного об'єднання "Солидарність" // Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (31.08.2005) (Республіка Польща, м.Гданськ, 31 серпня 2005 року). – Режим доступу: http://web.archive.org/web/20070907050908/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2544.html
- Виступ Президента України з нагоди 15-ї річниці Збройних Сил України // Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (05.12.2006). – Режим доступу: http://web.archive.org/web/20070907051523/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_12316.html
- Виступ Президента України на форумі депутатів місцевих рад Блоку Петра Порошенка "Солидарність" // Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (12.12.2015). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-forumi-deputativ-miscevih-rad-36482>
- Виступ Президента України на церемонії урочистого підняття Державного Прапора України // Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (23.08.2014). – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-ceremoniyi-urochistogo-pidnyat-33519>
- Виступ Президента України Петра Порошенка на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи // Офіційне інтернет-представництво Президента України Петра Порошенка (26.06.2014). – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-sesiyi-parlam-33084>
- Жайворонюк В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. – Київ: Довіра, 2006. – 703 с.
- Звернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу // Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (23.01.2005). – Режим доступу: http://web.archive.org/web/20070401195545/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_142.html
- Звернення Президента України Віктора Януковича з нагоди Дня Європи // Офіційний сайт посольства України в Італійській республіці, в республіці Мальта та республіці Сан-Марино (за сумісництвом) (18.05.2013). – Режим доступу: <http://italy.mfa.gov.ua/ua/press-center/news-from-ukraine/448-zvernennya-prezidenta-ukrajini-viktora-janukovicha-z-nagodi-dnya-evropi>
- Звернення Президента України Петра Порошенка щодо другої річниці початку протипу російської окупації Криму // Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (26.02.2016). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-shodo-drugoyi-richnici-pochatku-sprotivu-rosiyskoy-okupaciyi-krimu-36799>
- Позачергове послання Президента України Петра Порошенка до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України" // Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (27.11.2014). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/pozachergove-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-34118>
- Полная стенограмма теледебатов между В. Ющенко и В. Януковичем // Корреспондент.net (16.11.2004). – Режим доступа: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/106758-polnaya-stenogramma-teledebатов-mezhdu-yushchenko-i-yanukovichem>
- Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році" // Офіційне представництво Президента України Петра Порошенка (07.09.2017). – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>
- Промова Президента Віктора Ющенка на День Незалежності // Інтернет-видання "Українська правда" (24.08.2009). – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/08/24/4153243/>
- Промова Президента України під час церемонії інавгурації // Збірник промов Президента України Петра Порошенка (07.06.2014). – Режим доступу: http://gartua.io.ua/s867035/zbirnik_promov-prezidenta-ukraeni-petra-poroshenka
- Спільна заява Президентів України та Грузії // Архів офіційного інтернет-представництва Президента України Віктора Ющенка (12.08.2005). – Режим доступу: <http://web.archive.org/web/20060213205229/>

http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2149.html

Тимошенко Ю. Наш шлях до ЄС і НАТО через подолання корупції та забезпечення людям гідного життя / Ю. Тимошенко // Youtube (20.09.2018). – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=UddNTAD_w6E

Тимошенко Ю. Чи зможе Мінськ 2.0 врятувати Україну? // Офіційний сайт Юлії Тимошенко (24.02.2015). – Режим доступу: <https://www.tymoshenko.ua/news/zhychy-zmozhe-minsk-2-0-vryatuvaty-ukrayinu/>

Человек: философско-энциклопедический словарь / под общ. ред. И. Т. Фролова. – Москва: Наука, 2000. – 516 с.

Янукович обіцяє найближчим часом пояснити, куди він веде Україну // Тиждень.ua. (25.11.2013). – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/94832>

REFERENCES

- Apresyan, Yu. D. (1995) *Izbrannye trudy. Leksicheskaya semantika. Sinonimicheskie sredstva yazyka*, 2-e izd., isp. idop., t. 1. Moscow: Yazyki russkoy kultury; Vostochnaya literatura, 1995.
- Banah, V. A., Banah, L. S. (2016) Transformatsiya cinnisnih orientacij molodi v umovah krizovogo suspilstva. *Gumanitarnij visnik Zaporizkoyi derzh. Inzhenernoyi akademiyi* 64, 13–21.
- Vezhbickaya, A. (2001) *Ponimanie kultur cherez posredstvo klyuchevyh slov*. Moscow: Yazyki slavyanskoj kultury.
- Veshninskij, Yu. G. (2005) Aksiologiya kulturnogo prostranstva-vremeni (v granichah postsovetskogo kulturnogo prostranstva). *Mirpsihologii* 4, 226–235.
- Golubovskaya, I. A. (2002) *Etnicheskie osobennosti yazykovykh kartin mira*. Monografiya. Kyiv: IPC "Kievskij universitet".
- Golubovska, I. O. (2008) Movna osobistist yak lingvokulturnyj fenomen. *StudiaLinguistica* 1, 25–33.
- Dukhovni tsinnosti ukraïnskoho narodu (1999) / S. M. Vozniak, V. I. Kononenko, I. V. Kononenko ta in.; Prykarp. un-t im. V. Stefanyka. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Plai.
- Zhabotinskaya, S. A. (2015) Yazyk kak oruzhie v vojne mirovozzrenij. Majdan – Antimajdan: slovar-tezaurus leksicheskikh innovacij: Ukraina, dekabr 2013 – dekabr 2014. *Internet-izdanie*. Kyiv: Ukr. Asociaciya kognitivnoyi lingvistiki i poetiki, dustup: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf
- Kononenko V. I. (1997) Etnolinhvodydyktyka: natsionalno-kulturni tsinnosti. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarp. un-tu im. V. Stefanyka.
- Kosmeda T. (2001) *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehoriï otsinky v ukraïnskii ta rosiiskii movakh* [avtoref. dis. ... dokt. filol. nauk]. Kharkiv.
- Lebedeva, N. M. (2001) Cennostno-motivacionnaya struktura lichnosti v russkoj culture. *Psihologicheskij zhurnal* 22, № 3, 26–36.
- Nazarenko, O. V. (2001) *Ukrayinska frazeologiya yak virazhennya nacionalnogo mentalitetu* [Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk]. Dnipropetrovsk.
- Pradid, Yu. F. (1997) *Frazeologichna ideografiya (problematika doslidzhen)* [Monografiya]. Kyiv: Simferopol.
- Prihodko, A. M. (2008) *Konceptiikonceptosistemi v kognitivno-diskursivnijparadigmilingvistiki*. Zaporizhzhya: Prem'yer.
- Radchenko, O. (2013) Gidnist suchasnoyi lyudini yak moralna osnova yakosti zhittya. *Visnik Prykarpatskogo universitetu*, Seriya "Filosofski i psihologichni nauki" 17, 68–72.
- Stepanov, G. V. (1998) *Yazyk. Literatura. Poetika*. Moscow: Nauka.
- Stepanov, Yu. S. (1997) *Konstanty. Slovar russkoj kultury. Opyt issledovaniya*. Moscow: Yazyki russkoj kultury.
- Tararak, N. G. (2013) Evolyuciya aksiologichnih koncepcij formuvannya "cinnisnih orientacij" v naukovij dumci. *Visnik Harkivskogo nac. ped. un-tu imeni G. S. Skovorody*, Seriya "Filosofiya" 41 (1), 151–160.
- Chernenko, G. A. (2018) *Movlennyevij vpliv na cinnisni sistemy: diapason imovirnostej*. Monografiya. Kyiv: Vidavnychij dim Dmitra Burago.
- Sherbakova, Yu. (2014) *Cinnosti ob'jednanoi Yevropy*. Monografiya. Kyiv: VC "Akademiya".
- Yackevich, O. O. (2009) *Koncept "VOLYA" v ukraïnskij movnij kartyni svitu* [Dis. ... kand. filol. nauk]. Harkiv.
- Dillard, J. P., Pfau, M. (2002) *The Persuasion Handbook: Developments in Theory and Practice*, 1-st. ed. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kohls, R. L. (1984) *The Values Americans Live by*. Washington D. C.: Meridian House International, pp. 1–8, access mode: <https://careercenter.lehigh.edu/sites/careercenter.lehigh.edu/files/AmericanValues.pdf>
- Maslow, A. H. (1950) A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, pp. 370–396.
- Schwartz, Sh., Bilsky, W. (1990) Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology* 58, Issue 5, pp. 878–891.

SOURCE MATERIAL

Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukraïnskoyi movy, rezhim dustupu: <http://sum.in.ua>
Chelovek: filosofsko-enciklopedicheskij slovar' (2000), pod obsh. red. I. T. Frolova. Moskva: Nauka.

Polnaya stenogramma teledbatov mezhd V. Yushenko i V. Yanukovichem, *Korrespondent.net* (16.11.2004), dustup: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/106758-polnaya-stenogramma-teledbatov-mezhd-yushchenko-i-yanukovichem>

Poslannya Prezidenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayini "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovishche Ukrayiny v 2017 roci". *Oficijne predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (07.09.2017), dustup: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>

Pozachergove poslannya Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka do Verhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovishche Ukrayiny". *Oficijne predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (27.11.2014), dustup: <http://www.president.gov.ua/news/pozachergove-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-rad-34118>

Promova Prezidenta Ukrayiny pid chas ceremoniy inavguraciyi. *Zbirnyk promov Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (07.06.2014), dustup: http://gartua.io.ua/s867035/zbirnyk_promov_prezidenta_ukrayiny_petra_poroshenka

Promova Prezidenta Viktora Yushenka na Den Nezalezhnosti. *Internet-vidannya "Ukrayinska pravda"* (24.08.2009), dustup: <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/08/24/4153243/>

Spilna zayava Prezidentiv Ukrayiny ta Gruziyi. *Arhiv oficijnogo internet-predstavnyctva Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka* (12.08.2005), dustup: http://web.archive.org/web/20060213205229/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2149.html

Tymoshenko, Yu. Chi zmozhe Minsk 2.0 vryatuvaty Ukrainu? *Oficijnij sajt Yuliyi Tymoshenko* (24.02.2015), dustup: <https://www.tymoshenko.ua/news/chy-zmozhe-minsk-2-0-vryatuvaty-ukrayinu/>

Tymoshenko, Yu. Nash shlyah do Ye ES i NATO cherez podolannya korupciyi ta zabezpechennya lyudyam gidnogo zhyttya. *Youtube* (20.09.2018), dustup: https://www.youtube.com/watch?v=UddNTAD_w6E

Vystup Prezidenta Ukrayiny na ceremoniyi urochistogo pidnyattya Derzhavnogo Prapora Ukrayiny. *Oficijne internet-predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (23.08.2014), dustup: <https://www.president.gov.ua/news/vystup-prezidenta-ukrayini-na-ceremoniyi-urochistogo-pidnyat-33519>

Vystup Prezidenta Ukrayiny na forumi deputativ miscevih rad Bloku Petra Poroshenka "Solidarnist". *Oficijne internet-predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (12.12.2015), dustup: <http://www.president.gov.ua/news/vystup-prezidenta-ukrayini-na-forumi-deputativ-miscevih-rad-36482>

Vystup Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka na sesiyi Parlamentskoyi Asambleyi Rady Yevropy. *Oficijne internet-predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (26.06.2014), dustup: <https://www.president.gov.ua/news/vystup-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-sesiyi-parlam-33084>

Vystup Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka na konferenciyi "Solidarnist dlya majbutnogo" z nagody vidznachennya 25-richchya vid zasnuvannya polskogo profesijnogo ob'jednannya "Solidarnist". *Arhiv oficijnogo internet-predstavnyctva Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka* (31.08.2005) (Respublika Polsha, m. Gdansk, 31 serpnya 2005 roku), dustup: http://web.archive.org/web/20070907050908/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_2544.html

Vystup Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka na zustrichi z ukraïnskymy ta cheskyimy biznesmenamy. *Arhiv oficijnogo internet-predstavnyctva Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka* (14.06.2007), dustup: http://web.archive.org/web/20070712135347/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_1053.html

Vystup Prezidenta Ukrayiny z nagody 15-yi richnici Zbrojnyh Syl Ukrayiny. *Arhiv oficijnogo internet-predstavnyctva Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka* (05.12.2006), dustup: http://web.archive.org/web/20070907051523/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_12316.html

Yanukovych obicyaye najblyzhchym chasom pozasnyty, kudy vin vede Ukrainu. *Tizhden.ua*. (25.11.2013), dustup <http://tyzhden.ua/News/9483>

Zhajvoronok, V. V. (2006) *Znaky ukraïnskoyi etnokultury: slovník-dovidnik*. Kyiv: Dovira.

Zvernennya Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka shodo drugoyi richnici pochatku sprotyvu rosiiskij okupaciyi Krymu. *Oficijne predstavnyctvo Prezidenta Ukrayiny Petra Poroshenka* (26.02.2016), dustup: <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-shodo-drugoyi-richnici-pochatku-sproti-36799>

Zvernennya Prezidenta Ukrayiny Viktora Yanukovycha z nagody Dnya Yevropy. *Oficijnij sajt posolstva Ukrayiny v Italskij respublici, v respublici Malta ta respublici San Marina (za sumisnicvom)* (18.05.2013), dustup: <http://italy.mfa.gov.ua/ua/press-center/news-from-ukraine/448-zvernennya-prezidenta-ukrajini-viktora-janukovicha-z-nagodi-dnya-jevropi>

Zvernennya Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka do ukraïnskogo narodu. *Arhiv oficijnogo internet-predstavnyctva Prezidenta Ukrayiny Viktora Yushenka* (23.01.2005), dustup: http://web.archive.org/web/20070401195545/http://www.president.gov.ua:80/news/data/11_142.html

Аноація.

Розвідка присвячена вивченню семантичного наповнення та аксіологічних характеристик гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ у сучасній українській політичній лінгвокультурі. Цей гіперконцепт можна вважати одним із найважливіших концептів сучасного українського інституційного політичного дискурсу. Гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ в інституційному політичному дискурсі постає універсальним, статусним феноменом, котрий можна розглядати в

якості специфічного українського світоглядного феномену, потужної ідеологеми, що в наш час глобально визначає українську соціально-політичну реальність. Він створює своєрідний ідеально-віртуальний простір існування українців, у якому окреслені норми і правила належної поведінки, притаманні західній моделі демократичного суспільства, що мають стати чинними як для звичайних людей, так і для кіл державно-адміністративної влади. Фреймово-слотовий аналіз продемонстрував, що гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ має за вершину індивідуально орієнтований, питомий для української лінгвокультури, гіпоконцепт ВОЛЯ, актуалізація якого зумовила розгортання соціально орієнтованих гіпоконцептів західного гатунку на кшталт СВОБОДА, ДЕМОКРАТІЯ, РЕФОРМИ та СТАНДАРТИ. Показано, що соціально орієнтовані гіпоконцепти мають оцінний складник, який утворено такими цінностями, як безпека, добробут, справедливість, рівність і гідність. Фреймово-слотовий аналіз підтвердив факт часткової відсутності європейських реалій і цінностей у сучасному українському суспільстві. Проте для українців вони є омріяним ідеалом, природним бажанням і своєрідною мотивацією до кращого життя, чого можна досягти лише шляхом радикальних змін у структурі й аксіологічному змісті української держави.

Ключові слова: європейськість, політичний дискурс, інституціональність, оцінка, цінності, гіперконцепт, гіпоконцепт, фреймово-слотовий аналіз.

Received 17 May 2019

Reviewed 04 June 2019

Similarity index by UnicheckTM: 15.7 %

CONTRASTIVE LINGUISTICS КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА

DOI: 10.32837/2312-3192/13/9

УДК 811.11'372

СИНХРОННИЙ ТА ДІАХРОННИЙ АСПЕКТИ МОВНОЇ ЕНАНТІОСЕМІЇ

Тетяна Колісниченко*

Abstract

The phenomenon of semantic shifts in the lexical meaning of a word in the language system is known as enantiosemy. Notwithstanding an increased attention to the problem of enantiosemy by scholars (Benkovičová (1993), Böhmerová (1997), Traugott (2006), Liberman (2009) et al.) there is still no generally accepted definition of enantiosemy. Our research is motivated by the necessity to determine its status in linguistics.

The objective of the paper is threefold: to clarify its niche in language structure; to decompose the lexical meaning of the enantiosemes, and differentiate its types in discourse. The discourse analysis proves the influence of discourse register on the shifts of the semantic meaning components in the lexical meaning of the referred units.

The enantiosemy is the coexistence of apparently contradictory components in the word lexical meaning (Traugott, 2006), cf.: it constitutes a special form of ambiguity (Gambarara, 2013). We define the enantiosemy as a lexical category that is based on the semantic component opposition in the lexical structure of the word. The following types of enantiosemy are singled out: lexical; semantic; phraseological; evaluative; and stylistic or ironic.

Enantiosemy is based on the existence of the two opposite meanings in one lexeme that appear in the circle of a language unit. It arises from semantic shifts when the semantic meaning of a lexeme splits with the formation of two opposite meanings. Analysis of enantiosemy reveals some analogous groups in the sense of relation of opposition. And due to the coexistence of opposite components (negatively-marked and positively-marked) in the semantics of place name it can be viewed as enantiosemic unit and the shift between components according to the discourse register is shown. The status of enantiosemy among related linguistic phenomena is determined in the paper.

KEYWORDS: enantiosemy, diachrony, synchrony, polarization, taxonomy, shift, enantiosemic unit.

1. Вступ

У системі англійської мови феномен протилежності компонентів значення в семантичній структурі лексеми відомий в лінгвістиці як енантіосемія (наприклад, лексема *bank* у системі мови у своїй структурі має протилежні компоненти значення: (1) *I) an institution offering certain financial services* vs. (2) *a small container used at home for keeping money*).

2. Постановка проблеми

Об'єктом дослідження виступають енантіосеми, які в залежності від дискурсу можуть актуалізувати протилежні компоненти значення зареєстровані в їх семантичній структурі.

Мета статті – розглянути енантіосемію у синхронічному та діяхронічному аспектах і представити кореляцію компонентів у лексичному значенні енантіосем, для чого необхідно спочатку уточнити сутність поняття «енантіосемія».

* Колісниченко Тетяна Вікторівна, канд. філол. наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Коцюбинського 2, 58012-Чернівці, Україна, Email: t.kolisnichenko@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5306-2940